

نقش فضای مجازی در تربیت فرزندان

فاطمه آرمان^۱

چکیده

این مقاله با هدف، مشخص کردن نقش شبکه های اجتماعی بر تربیت دینی نوشته شده و در آن تلاش می گردد به این سوال پاسخ دهد که؛ نقش شبکه های اجتماعی بر تربیت دینی چیست؟ این مقاله از نوع مطالعات توصیفی و روش بکار رفته در این مطالعه کتابخانه ای بوده، داده ها متناسب با اهداف تحقیق با استفاده از ابزار فیش جمع آوری و در تحلیل داده ها از روش تحقیق محتوا استفاده شده است. از مهمترین نتایج این مقاله می توان به نقش این فضا در تربیت دینی فرزندان، ابزاری قدرتمند برای تقویت باورهای دینی اشاره نمود.

کلید واژگان: فضای مجازی، شبکه های اجتماعی، اهداف تربیت دینی، اینترنت، روش تربیت دین

^۱ - طلبه پایه سوم مدرسه علمیه شهیده بنت الهدی

مقدمه:

تربیت دینی از ابتدای خلقت انسان آغاز شده است و در هر دوره‌ای با توجه به شرایط و مقتضیات زمانی، شکل خاصی به خود گرفته است. تربیت دینی در ایران سابقه‌ای طولانی دارد و با تحولات تاریخی، اجتماعی و فرهنگی گوناگونی روبرو بوده است. می‌توان این سیر تاریخی را به چند دوره تقسیم کرد: دوره باستان، دوره اسلامی و دوره معاصر

تربیت دینی را میتوان به صورت زیر دسته‌بندی کرد:

دوره کودکی: در این دوره، تربیت دینی بیشتر از طریق خانواده و با استفاده از روش‌هایی مثل قصه‌گویی، شعر و بازی انجام می‌شود

دوره نوجوانی: در این دوره، نوجوانان به دنبال هویت و معنای زندگی خود هستند و به همین دلیل، تربیت دینی باید با توجه به نیازها و دغدغه‌های آنها انجام شود.

دوره جوانی: در این دوره، جوانان به دنبال استقلال و آزادی هستند و تربیت دینی باید به گونه‌ای باشد که به آنها کمک کند تا در عین حفظ ایمان خود، به استقلال و آزادی هم دست پیدا کنند.

دوره بزرگسالی: در این دوره، افراد به دنبال آرامش و معنویت هستند و تربیت دینی می‌تواند به آنها کمک کند تا به این آرامش دست پیدا کنند.

تربیت دینی انواع مختلف دارد:

تربیت در خانواده، تربیت در مدرسه، تربیت در جامعه، تربیت سیاسی، تربیت اجتماعی، تربیت اقتصادی، تربیت فرهنگی، تربیت دینی

منظور از تربیت دینی در این مطالعه فرآیندی است که در آن، باورها، ارزش‌ها و رفتارهای دینی به افراد آموزش داده می‌شود تا بتوانند با خدا خودشان و دیگران ارتباط سالم و سازنده‌ای برقرار کنند. انسان را در مسیر سعادت و کمال هدایت می‌کند.

ایرج بهزادی (۱۳۹۶) مقاله تربیت فرزندان با تاکید با شبکه‌های فیس بوکی؛ سید بشیر حسینی (۱۳۹۵) تربیت فرزند در عصر رسانه؛ احمد بهشتی (۱۳۹۰) تربیت دینی؛ غلامعلی افروز (۱۳۸۵) خانواده و تربیت دینی؛ خسرو باقری (۱۳۶۸) مبانی نظری تربیت دینی.

مطالعات انجام شده عمدتاً متمرکز بر نقش خانواده، نهادهای فرهنگی در تربیت دینی، کمتر به بحث پیرامون نقش شبکه های اجتماعی در تربیت دینی پرداخته شده است

با عنایت به موارد فوق در این مطالعه تلاش میگردد تا به این سوال پاسخ داده شود که؛ فضای مجازی چه نقشی در تربیت فرزندان دارد؟

این مطالعه با هدف شناسایی نقش فضای مجازی بر تربیت دینی فرزندان انجام می شود و در آن تلاش می گردد که به این سوال پاسخ داده شود که فضای مجازی چه نقشی بر تربیت فرزندان دارد.

از مهمترین نتایج این مطالعه می تواند از یک سو، این فضا یک ابزار قدرتمند برای تقویت باورهای دینی است. کودکان و نوجوانان می توانند از طریق محتوای آموزشی، ویدیوهای جذاب، انیمیشن های مذهبی، و پادکست ها، آموزه های دینی را به روشی نوین و جذاب یاد بگیرند. این روش ها می توانند دین را از حالت خشک و سنتی خارج کرده و به یک تجربه شیرین و لذت بخش تبدیل کنند. همچنین، دسترسی به سخنرانی های روحانیون برجسته و شرکت در گفت وگوهای آنلاین می تواند درک آن ها از مفاهیم عمیق دینی را افزایش دهد.

از سوی دیگر، فضای مجازی چالش های بزرگی نیز به همراه دارد. مواجهه با محتوای نامناسب، اطلاعات نادرست، و شبهات دینی می تواند باورهای فرزندان را تضعیف کرده و آن ها را در معرض گمراهی و تزلزل فکری قرار دهد. علاوه بر این، گذراندن زمان زیاد در شبکه های اجتماعی ممکن است کودکان را از فعالیت های دینی خانوادگی و اجتماعی مانند شرکت در مراسم مذهبی یا ارتباط با افراد همفکر دور کند. این موضوع می تواند به انزوای دینی و از دست دادن حس تعلق به جامعه دینی منجر شود.

شبکه های اجتماعی می تواند در ابعاد مختلف زندگی افراد فردی و اجتماعی تاثیر گذارند. در شکل دهی به هویت نقش دارند و حتی روی ابعاد اقتصادی، اجتماعی فرهنگی و سیاسی جوامع هم تأثیر گذارند.

مفهوم شناسی:

فضای اجتماعی:

فضای اجتماعی فضا یا مکانی فیزیکی یا مجازی از جمله یک مرکز اجتماعی، رسانه های اجتماعی آنلاین یا دیگر محل تجمع که در آن مردم گرد هم می آیند و تعامل می کنند. برخی از فضاهای اجتماعی مانند میدان های شهر یا پارک ها اماکن عمومی محسوب می شوند.

فضای مجازی:

فضای مجازی به طور کلی به هر محیط مبتنی بر اینترنت که به کاربران امکانات تعاملی و ارتباطی فراهم می‌کند، اطلاق می‌شود. این اصطلاح در دهه‌های اخیر برای اشاره به وبسایت‌ها، شبکه‌های اجتماعی، انجمن‌های آنلاین، بازی‌های ویدئویی آنلاین، و سایر اپلیکیشن‌ها و سرویس‌های مبتنی بر اینترنت استفاده می‌شود.

اینترنت:

interconnected network شبکه به هم پیوسته یا توکارِ اندرهم‌بسته) سامانه‌ای جهانی از شبکه‌های رایانه‌ای متصل است که از مجموعه پروتکل اینترنت (TCP/IP) برای ارتباط بین شبکه‌ها و دستگاه‌ها استفاده می‌کند.

تربیت دینی :

شکوفایی فطرت‌های الهی در رفتار، گفتار و اخلاق انسان. زمانی ما نسلی جامع تربیت خواهیم کرد که هم استعدادهای عمومی و هم فطرت‌های الهی او را شکوفا سازیم. وظیفه والدین در تربیت دینی افزایش آگاهی‌ها، مهارت‌ها و توانمندی‌ها است.

در این مقاله تلاش می‌گردد که به این سوال پاسخ داده شود که فضای مجازی چه فرصت‌ها و تهدیدهایی را در فرایند تربیت دینی فرزندان ایجاد میکند؟

هدف اصلی این مقاله بررسی تاثیر شبکه‌های اجتماعی بر تربیت دینی فرزندان. شناسایی این موضوع به ما کمک می‌کند تا تاثیرات مثبت و منفی شبکه‌های اجتماعی را بر تربیت دینی فرزندان بهتر درک کنیم و بتوانیم با آگاهی بیشتری از این فضا استفاده کنیم .

غرق شدن بیش از حد در فضای مجازی می‌تواند باعث دور شدن از ارزش‌های دینی، کاهش ارتباطات خانوادگی و حتی اعتیاد به این فضا شود . به همین دلیل، مدیریت زمان و محتوای مصرفی در فضای مجازی خیلی مهم است.

1. بررسی تاثیر محتوای دینی در شبکه‌های اجتماعی بر باورهای مذهبی فرزندان، با استناد به نظریه یادگیری اجتماعی بندورا .

2. بررسی نقش شبکه‌های اجتماعی در تقویت هویت دینی فرزندان، با استناد به نظریه هویت اجتماعی تاجفل .

3. بررسی چالش‌های تربیتی ناشی از مواجهه فرزندان با محتوای نامناسب در شبکه‌های اجتماعی، با استناد به نظریه پرورش اثرگذاری .

4. ارائه راهکارهایی برای استفاده صحیح از شبکه‌های اجتماعی در تربیت دینی فرزندان، با استناد به نظریه شناختی-اجتماعی.

ضرورت بهره‌گیری از فضای مجازی بر تربیت دینی فرزندان:

برحسب مطالعات انجام شده بی‌توجهی به مسائل دینی، کم‌توجهی به آموزه‌های دینی، عمل به دستورات دینی در بین جوانان ما رو به کاهش است.

حضور جوانان در مساجد بسیار کم رنگ شده است، ناآگاهی والدین، تضعیف خانواده، اعتیاد به اینترنت و....

این موضوع به یکی از دغدغه‌های اصلی خانواده‌ها تبدیل شده است. بسیاری از والدین نگران تأثیرات منفی فضای مجازی بر فرزندان خود هستند و به دنبال راهکارهایی برای حفظ و تقویت ارزش‌های دینی در این فضا می‌گردند. این موضوع از نظر علمی نیز بسیار مهم است. محققان و پژوهشگران در حوزه‌های مختلف علوم اجتماعی و دینی به دنبال بررسی ابعاد مختلف این موضوع و ارائه راهکارهای مناسب هستند. و در نهایت، پرداختن به این موضوع می‌تواند به ارتقای سطح آگاهی جامعه در مورد اهمیت تربیت دینی در فضای مجازی کمک کند. در صورت انجام این مطالعه و شناسایی عوامل موثر بر تربیت دینی می‌تواند انتظار داشت مهم‌ترین اهمیت پرداختن به این موضوع، حفظ و تقویت هویت دینی فرزندان در دنیای پرچالش امروز است. با استفاده صحیح از فضای مجازی، می‌توان باورهای دینی را به شیوه‌ای جذاب و متناسب با نیازهای نسل جدید به آن‌ها آموزش داد و از آن‌ها در برابر آسیب‌های والدین باید آگاهی خود را در مورد فضای مجازی افزایش دهند و با خطرات و فرصت‌های آن آشنا شوند. دوم، ایجاد ارتباط صمیمانه با فرزندان و گفتگو در مورد ارزش‌های دینی و اهمیت آن‌ها در فضای مجازی ضروری است. سوم، استفاده از محتوای آموزشی و سرگرم‌کننده دینی در فضای مجازی می‌تواند به تقویت باورهای دینی فرزندان کمک کند. و در نهایت، نظارت متعادل و آگاهانه بر فعالیت‌های فرزندان در فضای مجازی و تعیین قوانین مشخص، از آن‌ها در برابر آسیب‌های احتمالی محافظت می‌کند.

فضای مجازی چه نقشی در شکل‌گیری تربیت دینی فرزندان دارد؟

فضای مجازی می‌تواند هم نقش مثبت و هم منفی در تربیت دینی کودکان داشته باشد. از یک طرف، دسترسی به منابع دینی و ارتباط با افراد مذهبی رو آسان می‌کند. از طرف دیگر، مواجهه با محتوای نامناسب و گمراه‌کننده می‌تواند چالش‌هایی را ایجاد کند:

۱. شکل‌گیری و ترویج سریع شایعات و کذب

2. تبلیغات ضد دینی و القای شبهات در افراد

تعارض ارزش‌ها و شکاف نسلی: انتقال آداب و ارزش‌های فرهنگی متعلق به نسل گذشته به نسل جدید که برای زمانه دیگری آفریده شده‌اند، می‌تواند منجر به شکاف در باورها و ارزش‌های والدین و فرزندان شود.

دسترسی کنترل‌نشده به محتوا: رشد خارق‌العاده ارتباطات ماهواره‌ای و فضای مجازی، امکان دسترسی فرزندان به محتوای ناسازگار با اهداف اخلاقی والدین را حتی در خلوت فراهم می‌کند.

رواج تردیدگرایی و سکولاریسم: فضای رسانه‌ای و فرهنگی جهانی، گاهی به ترویج شک، تردیدگرایی، و بی‌تفاوتی نسبت به دین (سکولاریسم) دامن می‌زند، که این امر می‌تواند باورهای دینی را تضعیف کند.

الگوبرداری و محیط نامطلوب :

تأثیر الگوهای غیردینی: الگوپذیری شدید فرزندان از والدین یک فرصت است؛ اما بی‌توجهی والدین به الگو بودن خود، و یا کارکردهای نامطلوب نهادهای اجتماعی، رسانه‌ها، و گروه همسالان، مانع جدی در مسیر تربیت دینی ایجاد می‌کند.

نارسایی‌های روشی:

استفاده از روش‌های تربیتی مکانیکی یا "گلخانه‌ای" (ایجاد قرنطینه برای دور کردن مطلق از محیط نامطلوب) در عصر دهکده جهانی عملاً ناکارآمد بوده و تعارض میان تربیت و جهان کنونی را جدی‌تر می‌کند.

بحران‌های درونی خانواده و جامعه :

ضعف باورهای دینی و ارتباطات خانوادگی: ضعف باورهای دینی در والدین یا ناهماهنگی در اصول تربیتی بین خانه و مدرسه، و همچنین ضعف ارتباطات عاطفی درون خانوادگی، پایه‌های تربیت دینی را سست می‌کند.

مشکلات اقتصادی و فرهنگی :

فقر مالی و فرهنگی خانواده، و عدم تأمین نیازهای جسمی و روانی فرزندان، می‌تواند زمینه‌ساز آسیب‌های گوناگون روانی، اخلاقی و تربیتی باشد.

برای موفقیت در تربیت دینی، والدین باید آموزه‌ها و اعتقادات اصیل دینی را با روش‌های نوین، انعطاف‌پذیر و متناسب با شرایط زمانی و مقتضیات نسل جدید تلفیق کنند.

مهم‌ترین آسیب‌ها و چالش‌های فضای مجازی در تربیت دینی فرزندان چیست ؟

۱. چالش‌های اعتقادی و اخلاقی (انحرافات)

این دسته از آسیب‌ها مستقیماً بنیان‌های فکری، ارزشی و اعتقادی فرزندان را هدف قرار می‌دهد:

تعارض و استحالهٔ ارزش‌ها: مواجهه مداوم با محتواها و سبک زندگی‌های مغایر با فرهنگ و ارزش‌های اسلامی-ایرانی، منجر به تضعیف باورهای دینی و ایجاد شکاف بین ارزش‌های خانواده و ارزش‌های پذیرفته‌شده توسط فرزندان می‌شود

انحرافات اخلاقی و جنسی: دسترسی آسان و بدون فیلتر به محتوای نامناسب، غیراخلاقی و مستهجن، به‌ویژه در سنین حساس بلوغ، می‌تواند منجر به انحرافات جدی اخلاقی و جنسی شود که با اصول تربیت دینی در تضاد است

القای شبهات دینی: فضای مجازی مملو از شبهات، اطلاعات نادرست و تبلیغات مسموم علیه دین و مذهب است. کودکان و نوجوانان فاقد سواد رسانه‌ای کافی، توانایی تمایز بین محتوای معتبر دینی و شبهات را از دست می‌دهند که موجب تضعیف اعتقادات آن‌ها می‌شود

نتیجه گیری

مقاله حاضر با هدف بررسی نقش فضای مجازی (به ویژه شبکه‌های اجتماعی) بر تربیت دینی فرزندان انجام شد و نشان داد که این فضا، ابزاری با قابلیت‌های دوگانه است که هم می‌تواند فرصت‌های کم‌نظیری برای تقویت باورهای دینی فراهم کند و هم تهدیدهای جدی را متوجه بنیان‌های اعتقادی و اخلاقی نسل جدید سازد.

۱. فرصت‌ها: ابزار نوین برای تقویت دین‌داری

فضای مجازی یک ابزار قدرتمند برای آموزش و تعمیق آموزه‌های دینی است. مهم‌ترین فرصت‌ها عبارت‌اند از: دسترسی به محتوای جذاب و متنوع: این فضا، امکان تولید و اشتراک محتوای دینی با قالب‌های نوین و هنری (مانند انیمیشن‌ها، پادکست‌ها، و ویدیوهای آموزشی) را فراهم می‌کند که می‌تواند دین را از حالت خشک و سنتی خارج کرده و آن را برای کودکان و نوجوانان جذاب‌تر و ملموس‌تر سازد.

تأکید بر عقلانیت و پاسخ به شبهات: دسترسی آسان به منابع و ارتباط با علمای دین، این امکان را می‌دهد که والدین و مربیان، آموزه‌های دینی را بر پایه عقل، منطق و استدلال ارائه دهند و به شبهات فکری نسل جدید، پاسخی مستدل و متناسب با زمان ارائه کنند و بنیان‌های اعتقادی را تقویت نمایند.

۲. تهدیدها: چالش‌های بنیادین اعتقادی و اخلاقی

استفاده کنترل‌نشده از این فضا، چالش‌های قابل توجهی را به دنبال دارد که عمده‌ترین آن‌ها شامل موارد زیر است:

القای شبهات دینی و تضعیف باورها: مواجهه فرزندان فاقد سواد رسانه‌ای با حجم عظیمی از شبهات، اطلاعات نادرست و تبلیغات ضد دینی، خطر تزلزل فکری و انحراف اعتقادی را به شدت افزایش می‌دهد.

تعارض ارزش‌ها و انحرافات اخلاقی: دسترسی آسان و بدون فیلتر به محتوای نامناسب و سبک‌های زندگی مغایر با ارزش‌های اسلامی-ایرانی، موجب شکاف نسلی و تضعیف شدید ارزش‌های اخلاقی و خانوادگی می‌گردد.

انزوا و تضعیف روابط اجتماعی-دینی: گذراندن زمان زیاد در شبکه‌های اجتماعی، کودکان و نوجوانان را از فعالیت‌های دینی واقعی، ارتباطات سالم خانوادگی و اجتماعی (صله ارحام) دور کرده و به انزوای دینی سوق می‌دهد.

با توجه به دو سویه بودن نقش فضای مجازی، نتیجه‌گیری مقاله این است که تربیت دینی موفق در عصر حاضر مستلزم تلفیق هوشمندانه آموزه‌های اصیل دینی با روش‌های تربیتی نوین و انعطاف‌پذیر است. نمی‌توان از فضای مجازی گریخت، بلکه باید آگاهانه از آن بهره برد.

راهکار اساسی در این فرآیند، افزایش آگاهی والدین، نظارت متعادل و آگاهانه بر محتوای مصرفی فرزندان، و تلاش برای ایجاد ارتباط عاطفی قوی و گفت‌وگو پیرامون ارزش‌های دینی در بستر خانواده است تا بتوان فرصت‌های این فضا را به کار گرفت و در برابر تهدیدهای آن مصونیت ایجاد کرد.

فهرست منابع:

*قرآن کریم

- ۱- تربیت دینی فرزندان ، جواد محدثی.
- ۲- تربیت دینی کودک؟، آیت‌الله حائری شیرازی.
- ۳- سیویلیکا (Civilica) شامل مقالاتی با عناوین "فرصت‌ها و تهدیدهای تربیت دینی در فضای مجازی" و "چالش‌های تربیت دینی نوجوانان در فضای مجازی و راهکارهای پیشنهادی."
- ۴- پرتال جامع علوم انسانی (Ensani.ir) شامل مقالاتی مانند "تأثیر فضای مجازی بر تربیت دینی کودکان."
- ۵- پژوهش‌های دانشگاهی و نشریات تخصصی: مقالاتی با موضوعاتی چون "راهکارهای تربیت دینی در فضای مجازی با تأکید بر آموزه‌های قرآن و سیره رضوی" و "بررسی فرصت‌ها و تهدیدهای ناشی از گسترش فناوری اطلاعات در تربیت دینی."
- ۶- گروه واژه‌گزینی. دفتر اول. فرهنگ واژه‌های مصوب فرهنگستان. تهران: انتشارات فرهنگستان زبان و ادب فارسی. شابک ۱-۳۱-۷۵۳۱-۹۶۴ (ذیل سرواژهٔ اینترنت)
- ۷- حجاری، دانیال (۲۰۱۹-۰۲-۰۶). «تفاوت اینترنت و وب چیست؟». گجت نیوز.
- ۸- <https://imanoor.com>
- ۹- <http://media.shafaqna.com/top>